

“L'exili valencià és bastant ignorat”

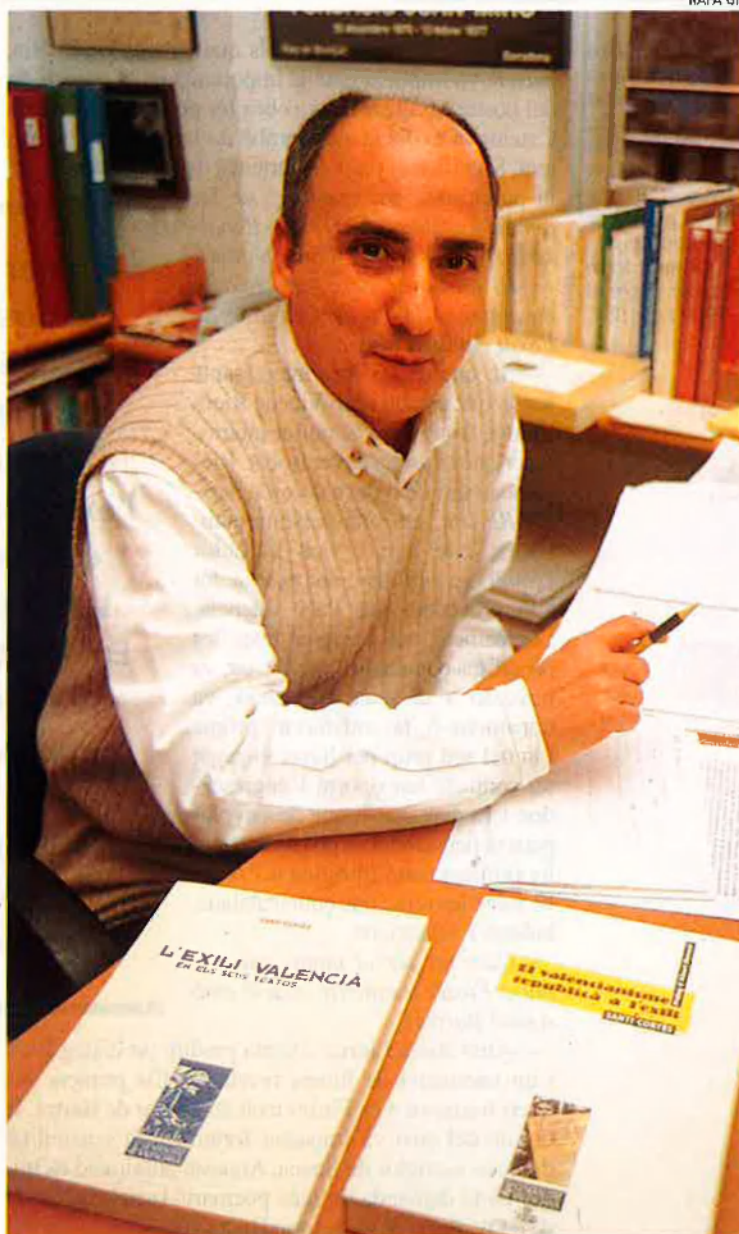
Santi Cortés (el Puig, l'Horta, 1954), doctor en Filologia Catalana per la Universitat de València, és un dels especialistes més sòlids sobre l'exili valencià i ha estat el recopilador de la correspondència d'exili entre Joan Fuster i els exiliats catalans a Amèrica.

De quina manera entra en contacte Joan Fuster amb els exiliats catalans de Mèxic?

—Fuster va entrar en contacte amb la diàspora catalana a través de l'intel·lectual mallorquí Francesc de Sales Aguiló, exiliat a Bogotà. Això va ocórrer el desembre de 1949. Tanmateix, més tard o més d'hora hi haguera connectat perquè hi convergien moltes circumstàncies favorables: les seues inquietuds intel·lectuals, el marc asfixiant de la cultura valenciana de postguerra, la necessitat de realitzar-se en altres horitzons, l'afany de llibertat, l'interès per literatures i contextos diferents, etc.

—Com es va materialitzar aquest primer contacte?

—Els fets s'esdevingueren així: la *Revista de las Indias*, publicada pel Ministerio d'Educación Nacional de Colòmbia, intercanviava exemplars amb *Verbo*, la revista que Fuster codirigia amb José Albi, i en un dels números rebuts va llegir un text ben curiós: “Mireya cumple noventa años”. Aquest article li va resultar atractiu per diversos motius. Primer, perquè qui l'havia escrit era un emigrat republicà catalanista. Segon, per la referència toponímica emprada: “Fora Mallorca”. I finalment, pel contingut i, sobretot, per la intenció que tenia de fomentar la catalanitat i de suggerir pensaments com ara la llibertat i els drets lingüístics dels pobles. Fuster va entreveure aleshores la possibilitat d'establir contacte amb la cultura catalana de l'exterior, i no s'ho va pensar dues vegades. Ell també s'hauria exiliat; de fet, ja era un exiliat en aquella València negra i desolada de les dues primeres dècades del franquisme. Probablement, alhora que trameia a la redacció del susdit periòdic colombià un exemplar de *Verbo*, degué enviar-hi també una lletra amb el prec que fos lliurada a l'Aguiló. I aquest no va trigar gens a contestar-li. Ara bé, com que no podia satisfer allò que Fuster demanava —informació sobre les iniciatives culturals i literàries de l'exili, intercanvi de publicacions, atenció i suport envers les peticions del grup poètic a què pertanyia, solidaritat i difusió del problema valencià— va proporcionar-li l'adreça d'Avel·lí Artís i Balaguer, l'editor de *La Nostra Revista*, publicadà a Mèxic, on col·laboraven gairebé tots els escriptors catalans refugiats en aquesta república. La carta a l'Avel·lí va resultar vital. És un dels documents

RAFA GIL

Santi Cortés, al seu despatx de sa casa del Puig. Davant, dues de les primeres obres que va publicar sobre el tema de l'exili.

ARXIU / FAMÍLIA BARTRA

Agustí Bartra l'any 1962 a sa casa de ciutat de Mèxic, Pl. Citlaltépetl, 24, 4. Agustí Bartra va mantenir relació epistolar amb Joan Fuster entre el 1950 i el 1957.

fusterians més rellevants dels que conec. Vital, deia, perquè va implicar canvis importants en la trajectòria del nostre assagista. Li va obrir les portes no sols de la Catalunya exiliada sinó també de la Catalunya resistent. Significa el punt de partença de moltes coses. De la publicació, per exemple, de *La poesia catalana fins a la Renaixença*, el seu primer llibre en prosa.

—*Hi ha haver, però, una relació més intensa amb d'altres figures de l'exili català a Mèxic?*

—Sí, una de les més interessants fou la que establí amb Vicenç Riera Llorca. Aquest era el millor interlocutor que hi podia haver trobat. Riera, secretari de redacció de *La Nostra Revista*, era una persona entusiasta, intel·ligent, bon narrador i molt sensibilitzat respecte a tot allò procedent del País Valencià. Lògicament, va acceptar totes les propostes enunciades per Fuster, va posar-se a la seua disposició, va transmetre-li la satisfacció pròpia i la del seu grup per haver engegat un contacte tan oportú i engrescador, i va demanar-li que desenvolupara el pensament exposat en aquella primera carta (dirigida a l'Avellí) sobre les relacions entre catalans, balears i valencians.

—*Quin va ser el motiu que impulsà Fuster a establir relació amb Agustí Bartra?*

—Amb Riera Llorca s'havia produït un diàleg fluid i un intercanvi de llibres revelador. Els primers paquets tramesos a ca Fuster incloïen textos de Bartra, la poesia del qual va impactar fortament la sensibilitat del jove escriptor de Sueca. Aquesta admiració es traduí en la demanda de més poemaris bartrians i en el desig de lligar-hi correspondència.

—*La relació amb el poeta català fou productiva però també polèmica. Fou quantiosa?*

—La correspondència entre Agustí Bartra i Joan Fuster abasta un total de 41 cartes, en un període comprès entre 1950 i 1957. Com és lògic de dos temperaments com els seus no podia esperar-se sinó textos d'un alt i creixent interès. En el moment d'encetar aquesta correspondència tots dos es troben en moments delicats. Bartra ha conclòs la seua estada a Nova York, becat per la Fundació Guggenheim, i s'ha traslladat, per bé que sense ofici ni benefici, a la ciutat de Mèxic. I Fuster viu moments de transició. En l'aspecte literari dubta si continuar en el camp de la poesia, i en l'aspecte econòmic renega de la seua professió i de la possibilitat d'instal·lar-se com advocat. En les cartes al·ludides apareixen aquests temes i molts altres relacionats amb el fenomen de la creació poètica, els autors preferits, els llibres publicats d'ells i d'altri, i una certa polèmica lingüística que provocarà, a fi de comptes, la interrupció epistolar i un distanciament personal.

—*Ara per ara, s'han publicat tots els textos de Fuster sobre l'exili?*

—De moment poden comptar-se fins a quatre llibres publicats. Dos són reculls d'articles: *Textos d'exili*

(1991) i *Papers d'exili* (1995, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas). Els altres dos són epistolaris: un amb Riera Llorca (1993, a càrrec dels dos curadors suara mencionats), i l'altre amb el poeta Agustí Bartra i amb altres refugiats catalans com ara Domènec Guansé, Ramon Fabregat, Miquel Ferrer, Josep Roure Torrent, Xavier Benguerel, Josep Soler Vidal, Abelard Tona Nadalmai, Manuel Alcàntara Gusart, Francesc Farreras Duran, etc. Tots ells eren personatges interessants: llibreters, editors, escriptors, investigadors, crítics literaris, periodistes, polítics... alguns dels quals ja havien patit l'exili durant la dictadura de Primo de Rivera.

—*D'altra banda, quins són els estudis i les publicacions que tenim sobre els exiliats valencians?*

—L'exili dels valencians catalanistes és bastant ignorat. Les recerques que se n'han fet no han contribuït a pal·liar aquesta situació. Em referesc a *El valencianisme republicà a l'exili* (1993) i a *L'exili valencià en els seus textos* (1995), dos

llibres escrits precisament per testimoniar l'existència i l'abast d'un exili catalanista i d'esquerres del País Valencià.

—*Quines han estat les causes que han enterbolit el veritable abast de l'exili valencià?*

—Durant un temps s'ha projectat molta confusió sobre aquest tema. La causa cal cercar-la en dues conviccions errònies que s'hi havien escampat. Una fa referència a la creença que els dirigents i homes de cul-

“Fuster va veure la possibilitat d'establir contacte amb la cultura catalana de l'exterior. El fet és que també ell s'hauria exiliat. En realitat, Fuster era un exiliat en aquella València negra i desolada de les primeres dècades del franquisme.”

tura més representatius de l'esquerra intel·lectual i política valencianista –Adolf Pizcueta, Carles Salvador, Sanchis Guamer, Enric Valor, Miquel Duran, Ricard Blasco, Gonçal Castelló, Soler Godes, Thous Llorens, Marco Miranda, Enric Bastit, etc.– s'havien quedat a l'interior. I, d'altra banda, s'ha cregut que no pagava la pena invertir cap esforç en un treball que no se sabia on podia dur i que podia deparar sorpreses desagradables com la possibilitat de trobar-se amb un buit absolut, de no trobar-hi ni un sol llibre, ni un sol manifest, ni organitzacions, ni iniciatives, ni representants, ni revistes, ni res i sí moltes actituds d'indiferència o de pur i simple abandó.

—S'ha infravalorat l'exili valencià a Mèxic?

—Sempre s'ha pensat que el nacionalisme autòcton, després de l'enumeració nominal anterior, ja no donava per a més, així que la possible contribució demogràfica a l'èxode antifeixista del 1939 hauria estat minsa i l'aportació intel·lectual, pobra o inexistent. D'altra part, a les monografies sobre la diàspora catalana i espanyola amb prou feines s'hi trobaven referències. El panorama era descoratjador. Però els estudis d'Alfons Cucó, Vicent Simbor, Enric Ferrer i Francesc Pérez i Moragón, sobre valencianisme polític dels anys trenta o sobre literatura catalana al País Valencià durant la República, incloïen sovint informacions referides a noms desapareguts a la postguerra. Com a conseqüència d'això, s'imposaven preguntes com ara: què se n'havia fet, d'aquestes persones?; on havien anat a raure?; el franquisme havia suposat l'extermi del valencianisme republicà? Es tractava, comptat i debatut, d'esbrinar la significació d'aquest exili: si hi havia tingut continuïtat en terres d'Europa o d'Amèrica, com s'havien enfrontat a la nova situació, quines reflexions, actuacions i esperances s'hi havien generat, etc.

—Quines són les figures més destacades de l'exili valencià?

—Si hi cercàvem noms d'una certa espenta, en podríem trobar de ben rellevants. Així, els professors Emili Gómez Nadal i Francesc Puig Espert; el patrici castellanenc Gaetà Huguet Segarra; els periodistes i escriptors Josep Bolea, Artur Perucho i Eduard Buil;

RAFA GIL

els metges Francesc Bosch Morata i Miquel Penya Massip; el fotomuntador Josep Renau; el dibuixant i ninotaire Ernest Guasp; els autors teatrals Angelí Castanyer, el seu germà Josep i Felip Melià Bernabeu; el polític Francesc Soto Mas; Manuel Uribarry Barutell...

—Quines han estat les aportacions més interessants d'aquests exiliats valencians?

—El valencianisme, allí on va poder, féu sentir les reivindicacions del nostre país. Va difondre manifestos en pro de l'Estatut, va trobar espais per expressar-ne les inquietuds, tingué la força i l'energia adients per constituir un bloc nacionalista unitari, fundà organitzacions polítiques noves, debaté la qüestió de la integració amb balears i catalans, hi hagué intents de publicació de revistes literàries redactades íntegrament en la nostra llengua, edità butlletins d'orientació valencianista, denuncià la castellanització dels fundadors de la Casa Regional Valenciana a Mèxic, establí contactes amb l'interior, estampà llibres, etc. Per tot plegat, els detractors al·ludits adés no tenen raó. No fou un exili claudicant sinó condicionat per una situació de minoria i com a objecte d'estudi i reivindicació és equiparable als altres.

Juli Capilla

Santi Cortés és un dels especialistes valencians sobre l'exili i la repressió franquista de postguerra. Durant la dècada dels noranta, ha publicat, entre altres, les obres *València sota el règim franquista (1939-1951)*, *El teatre de postguerra (1939-1962)*, *Joan Fuster. Textos d'exili* i la correspondència de Joan Fuster amb Agustí Bartra i altres noms de l'exili americà.

ESPAI MOMA

MOMA TEATRE

DESCOMPTES ALS SUSSCRIPTORS D'EL TEMPS

Telefona'ns de dilluns a divendres al **963 654 920**

25% de descompte de dimarts a diumenge

Fins al 9 de gener. Carrer Platero Suárez, 11 baix. València.

Naturalesa i propòsit de l'Univers